

บทที่ 1

บทนำ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาถึง การจัดการมลภาวะทางอากาศโดยชุมชนเพื่อชุมชน เป็นสุขกรณีศึกษาพื้นที่ ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการดำเนินการวิจัยจะใช้ กิจกรรมต่างๆ เพื่อนำไปสู่การตอบ โจทย์ คำถามวิจัย และวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในส่วนของบทที่ 1 ซึ่งเป็นบทนำ ของรายงานวิจัยฉบับนี้ เนื้อหาจะประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญของปัญหา คำถามการวิจัย เป้าหมายและวัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย ขอบเขตการวิจัย และ นิยามศัพท์เฉพาะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจเพียง ด้านเดียวซึ่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำลายลงอย่างมาก และรวดเร็ว จนขาด ความสมดุล เกิดปัญหาทางด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามมา และมีความรุนแรงมากขึ้น ตามลำดับ ซึ่งมีผลกระทบทั้งโดยตรง และทางอ้อมต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในเขตเมือง ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามนโยบายการพัฒนา ประเทศกว่าทศวรรษ (แผนพัฒนาแห่งชาติ ฉบับที่ 1-3) รัฐบาลได้เริ่มตระหนักว่าแนวทางการ พัฒนาที่ผ่านมาก่อให้เกิดผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เห็น ได้อย่างชัดเจน หาก ยังคงปล่อยทิ้งไว้อาจจะทำให้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทวีความรุนแรงจนอยู่ในขั้นวิกฤติได้ ดังนั้นรัฐจึง ได้ปรับแผนนโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นผลในเชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มาให้ ความสำคัญในการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้ จากแผนพัฒนาแห่งชาติฉบับต่อๆ มา โดยเริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-10 ได้มีการปรับปรุงแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับนโยบายที่ ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาแต่ละด้าน โดยแยกจากกันเป็นส่วนๆ ขาดการประสานเชื่อมโยง ซึ่งกันและกัน ต่อมาได้มีการปรับทิศทางการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ ส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่นและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะ อย่างยิ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เน้นการสร้าง ความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งพอจะกล่าวได้ว่าจากการดำเนินงานตามแผนนโยบาย

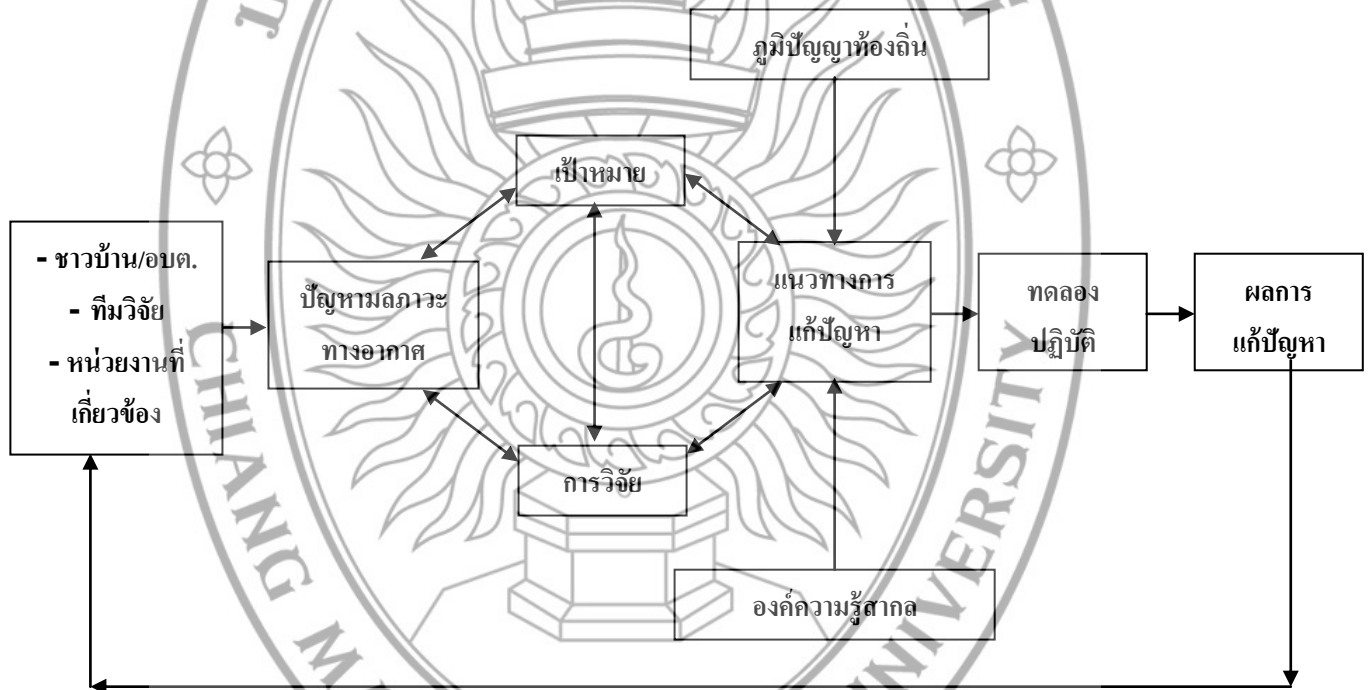
ด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับหนึ่ง

แต่ทุกคนคงยอมรับว่าปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมยังคงมีอยู่ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอยู่ตลอดเวลา และมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จะเห็นได้จากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบกำกับดูแลและสนับสนุนหน่วยบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ตลอดจนกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กำลังประสบปัญหาอย่างหนักจากการร้องเรียนของประชาชน ชุมชน หรือแม้แต่องค์กรปกครองท้องถิ่นในแทบทุกพื้นที่ของประเทศ ให้เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหาที่เกิดจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัญหาการหาพื้นที่เพื่อใช้สำหรับกำจัดของเสียเป็นต้น ซึ่งจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ทำให้พอสรุปสาเหตุที่สำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ คือ ประชาชนขาดการมีส่วนร่วม ขาดจิตสำนึกที่จะรับผิดชอบต่อส่วนรวม รวมทั้งยังขาดความรู้และความเข้าใจอันดีเกี่ยวกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมของแต่ละท้องถิ่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงกลายเป็นปัญหาที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง และอีกประการหนึ่งคือ ประชาชนมองว่าการพิทักษ์รักษา และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของรัฐ ไม่ใช่หน้าที่ของตน

จากสภาพปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วส่งผลให้ปัจจุบันได้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้นในทุกพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหามลภาวะทางอากาศในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ซึ่งในปัจจุบันและที่ผ่านมาในช่วงปี 2550 ได้รับผลกระทบจากมลภาวะทางอากาศ โดยเฉพาะหมอกควันที่เกิดจากการเผาป่า ส่งผลกระทบต่อสภาพอากาศในเขตจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา ลำปางและน่าน บางวันปริมาณหมอกควันที่อยู่ในระดับเกินขีดปกติ และส่งผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนถึงขั้นเจ็บป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากปัญหามลภาวะทางอากาศอย่างรุนแรงในช่วงเวลาที่ผ่านมา ทั้งในด้านการคมนาคม การท่องเที่ยว รวมทั้งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งปัญหาที่แท้จริงส่วนหนึ่งมีเหตุมาจากการเผาป่าของประชาชน เพื่อหาของป่า และการทำการเกษตร ซึ่งทำให้เกิดไฟป่าที่ยากแก่การควบคุม การเกิดไฟป่าในบริเวณที่กว้างเกินกำลังเจ้าหน้าที่ควบคุม ไฟป่าจะดับได้ทั้งหมด ทำให้เกิดหมอกควันพัดพาเป็นมลพิษทางอากาศ ทั้งในเขตเมืองและชนบทต่างได้รับผลกระทบค่อนข้างมาก จากปัญหาทางกายภาพดังกล่าว ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาสาธารณสุข ปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวลดลง ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนในพื้นที่ แม้มิได้เป็นคนสร้างเหตุแต่ก็มีส่วนได้รับผลร่วมกัน

ดังนั้น เพื่อป้องกันและหาแนวทางสร้างความรู้เพื่อการจัดการมลภาวะทางอากาศดังกล่าว ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมและรับผิดชอบร่วมกันไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชน ภาคสถาบันการศึกษา ภาคองค์กรชุมชน รวมถึงภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โครงการวิจัย การจัดการมลภาวะทางอากาศ โดยชุมชน เพื่อชุมชนเป็นสุขภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงเป็น โครงการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ในการที่จะใช้กระบวนการวิจัย สร้างชุดความรู้ สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างนวัตกรรมในการป้องกัน และแก้ไขปัญหา ร่วมกันหาไม่แล้วก็จะเกิดปัญหาซ้ำซากยากต่อการแก้ไข การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการหาเจ้าภาพและภาคีมาร่วมรับผิดชอบปัญหา และการป้องกันปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาใช้แก้ปัญหามลภาวะทางอากาศที่เกิดขึ้น ดังกรอบแนวคิดในการศึกษาดังภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

คำถามวิจัย

1. ชุมชนบ้านนาปลาจาด มีสถานการณ์ปัญหาเรื่องมลภาวะทางอากาศอย่างไร
2. ชุมชนบ้านนาปลาจาด จะมีแนวทางและวิธีการจัดการมลภาวะทางอากาศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างไร

เป้าหมายและวัตถุประสงค์การวิจัย

1. เป้าหมายการวิจัย

เพื่อให้โครงการวิจัย สามารถประสานภาคีที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมวิจัย เพื่อตอบคำถาม หรือวัตถุประสงค์การวิจัย รวมถึงการเสริมสร้างกลไกในรูปแบบของเครือข่ายการจัดการมลภาวะทางอากาศในพื้นที่ ในการทำหน้าที่เฝ้าระวังมลภาวะทางอากาศร่วมกัน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาริบทพื้นที่ และศักยภาพชุมชนในการจัดการมลภาวะทางอากาศในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2 เพื่อวิเคราะห์ ปัญหา และเหตุ ของปัญหามลภาวะทางอากาศในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.3 เพื่อกำหนดเป้าหมายและ สร้างตัวชี้วัดการจัดการมลภาวะทางอากาศเพื่อชุมชนเป็นสุข ในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.4 เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศเพื่อชุมชนเป็นสุข ในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. ด้านความรู้

- 1.1 ได้ทราบบริบทและศักยภาพชุมชนในการจัดการมลภาวะทางอากาศ
- 1.2 ได้รู้ความรู้อันตรายและเหตุปัจจัย เงื่อนไขของมลภาวะทางอากาศ
- 1.3 ได้เป้าหมายและตัวชี้วัดการจัดการมลภาวะทางอากาศ เพื่อชุมชนเป็นสุข กับแนวทางการจัดการการป้องกันและแก้ไขปัญหามลภาวะทางอากาศ

2. ด้านการพัฒนา

- 2.1 ภาคีที่ร่วมวิจัย จากสถาบันการศึกษา ชุมชน ภาครัฐ เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน
- 2.2 พื้นที่วิจัยได้รับการเตรียมการเพื่อการ จัดการมลภาวะทางอากาศอย่างเป็นระบบ

3. ด้านผลผลิต

- 3.1 เกิดกลไกและเครือข่ายในการจัดการมลภาวะทางอากาศของชุมชน
- 3.2 ได้แหล่งเรียนรู้การจัดการมลภาวะทางอากาศที่เกิดจากการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

1.1 การศึกษาบริบทพื้นที่ และศักยภาพชุมชนในการจัดการมลภาวะทางอากาศในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.2 การวิเคราะห์ ปัญหา และเหตุ ของปัญหามลภาวะทางอากาศในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.3 การกำหนดเป้าหมายและ สร้างตัวชี้วัดการจัดการมลภาวะทางอากาศเพื่อชุมชนเป็นสุข ในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.4 การสร้างรูปแบบการจัดการมลภาวะทางอากาศเพื่อชุมชนเป็นสุข ในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. ขอบเขตประชากร

ประชากรในการศึกษาประกอบด้วย นักวิจัยในโครงการ และประชาชนในพื้นที่ ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. ขอบเขตเวลา

ช่วงเวลาที่เกิดปัญหามลพิษทางอากาศในพื้นที่ เป็นระยะเวลา 10 เดือน (กันยายน 2550-มิถุนายน 2551)

4. ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ชุมชนบ้านนาปลาจาด ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นิยามศัพท์เฉพาะ

มลพิษทางอากาศ หมายถึง สภาวะของอากาศที่มีการปนเปื้อนด้วยมลสารในอากาศ ทำให้คุณภาพของอากาศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ สัตว์ พืช และความเสียหายต่อทรัพย์สิน ในพื้นที่ชุมชนบ้านนาปลาจาด

การจัดการมลพิษทางอากาศโดยชุมชนเพื่อชุมชนเป็นสุข หมายถึง การที่นักวิจัยจากภายนอกกับชุมชนพื้นที่วิจัยร่วมกันศึกษาบริบทและศักยภาพของชุมชนที่เกี่ยวกับปัญหามลพิษทางอากาศ ได้ข้อมูลสภาพปัญหาและเหตุปัจจัยของปัญหา สามารถกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดชุมชนเป็นสุขที่เกิดจากการจัดการปัญหามลพิษทางอากาศได้ และร่วมกันสร้างรูปแบบการจัดการปัญหามลพิษทางอากาศของชุมชนโดยชุมชนได้อย่างเหมาะสม